

Média v pohybu

K proměně současných českých publik

Jakub Macek

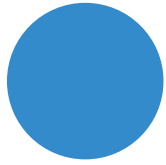
Masarykova univerzita

Média v pohybu

K proměně současných českých publik

Jakub Macek

Média v pohybu

K proměně současných českých publik

Jakub Macek

„Edice: Media“

Kniha je součástí postdoktorského výzkumného projektu „New and old media in everyday life: media audiences at the time of transforming media uses“ (Grantová agentura České republiky, GP13-15684P).

Plný text publikace v interaktivním formátu pdf a ve formátu pro čtečky je k dispozici na stránkách <http://medzur.fss.muni.cz>.

Odborně posoudila:

PhDr. Irena Reifová, Ph.D.

© 2015 Jakub Macek

© 2015 Masarykova univerzita

Publikace podléhá licenci Creative Commons:

CC-BY-NC-ND 3.0

(Uveďte autora-Neužívejte dílo komerčně-Nezasahujte do díla 3.0 Česko)

ISBN 978-80-210-8033-1 (brož. vaz.)

ISBN 978-80-210-8034-8 (online : pdf)

Lucii Bittalové (1988–2015),
české online aktivistce, která měla dojít dál.

OBSAH

ÚVODEM	11
Struktura a cíl knihy	13
K metodologii	15
Poděkování	17
I. SOUŘADNICE NOVÉ SITUACE	19
Každodennost: svět v dosahu jednání	22
Mediální publika bez mediálních publik: obyčejní uživatelé	24
Proměna mediálních publik	28
II. PROBLÉM HLEDÁNÍ NOVÉHO	33
Problém dichotomie	35
Kontextualizace nového	37
Problém ohniska a diskontinuity	38
III. PROMĚNA PUBLIK OPTIKOU STRUKTURAČNÍHO MODELU MÉDIÍ	43
Strukturační model médií	44
Mediální celky: každodennost z pohledu strukturačního modelu	47
Vědění, moc a diskurzy ve strukturačním modelu	49
Anatomie změny	54
IV. ČTYŘI LINIE ZMĚNY	57
Publika konvergentní: aktivní a fragmentární	58
Publika rozptýlená: permanentní, interakční, performativní	63
Publika politická	67
Nová pravidla každodenního časoprostoru	70
V. POST-TELEVIZNÍ PUBLIKA? STAHOVÁNÍ A KONVERGENTNÍ VZTAH K POPULÁRNÍM OBSAHŮM	73
Volba typu textu a rozhraní	75
Stahování obsahu: praxe a motivace k nim	83
Kurace stahovaných obsahů	87
Televize po televizi?	92

VI. ONLINE PARTICIPACE NA TEXTU	95
Vůle k textu	97
Vůle ke konformitě	99
Vůle k sebe-performanci	101
Emancipace?	103
VII. ROZPTÝLENÁ POLITICKÁ PARTICIPACE	105
Politici „my“: propojení a konformní	107
Participace permanentních a performativních publik sociálních médií	111
Politika: mezi závazkem a pocitem odtrženosti	112
Sociální média jako vedlejší postava?	114
VIII. ZÁVĚREM	117
K soukromí	117
K důvěře	119
<i>Literatura</i>	125
<i>Anotace</i>	135
<i>Summary</i>	135

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A ILUSTRACÍ

Ilustr. 1.1: Média v české společnosti (v r. 2014)	20
Schéma 2.1: Strukturační model médií.	45
Schéma 2.2: Diskurz ve strukturačním modelu médií	53
Ilustrace 4.1: Alternativní zdroje obsahů (v r. 2014)	60
Graf 4.1: Kde sledují nebo čtou zprávy? (v r. 2014)	61
Graf 4.2: Kde zprávy recipují nejčastěji, pokud využívají více než jeden mediální kanál? (v r. 2014)	61
Tab. 4.1: Zdroje zpráv v rámci věkových skupin (v r. 2014)	62
Tab. 4.2: Frekvence používání vybraných online sociálních sítí (v r. 2014)	64
Tab. 4.3: Respondenti užívající online sociální sítě jednou týdně a častěji (2014)	65
Ilustrace 4.2: Recepte zpráv českou populací (v r. 2014)	68
Tab. 4.4: Kde respondenti čtou / sledují zprávy o politice? (v r. 2014)	68
Tab. 4.5: Kde respondenti na internetu sledují / čtou zprávy? (v r. 2014)	69
Tab. 5.1: Frekvence vybraných mediálních praxí (v r. 2014) (% z celého vzorku)	76
Tab. 5.2: Prostřednictvím jakého zařízení sledují diváci filmy a seriály? (v r. 2014)	78
Tab. 5.3: Jaké zařízení při sledování filmů/seriálů používají nejčastěji, pokud používají více než jedno? (v r. 2014)	78
Tab. 5.4: Sledují filmy jinak než prostřednictvím TV vysílání – diváci podle věkových skupin (v r. 2014)	80
Tab. 5.5: Sledují seriály jinak než prostřednictvím TV vysílání – diváci podle věkových skupin (v r. 2014)	80
Tab. 5.6: Zdroje obsahů využívané diváky filmů a diváky seriálů (bez TV vysílání)	84
Tab. 5.7: Zdroje obsahů využívané posluchači reprodukované hudby a mluveného slova (bez rozhlasu a TV vysílání)	85
Tab. 5.8: Stahování a věk	85
Tab. 5.9: Rozložení kuračnických praxí – srovnání diváků nekonzumujících a konzumujících obsahy z online zdrojů (v r. 2014)	91
Tab. 5.10: Struktura sociální kurace – interakce tváří v tvář a interakce na online sociálních sítích (v r. 2014)	91

ÚVODEM

Každá generace věří, že je ve své zkušenosti s rychlými a monumentálními sociálními a technologickými změnami unikátní. Naše generace není výjimkou. Na začátku 21. století naši epochální jedinečnost vymezuje „Internet“. Internet [...] je symbolem i zdrojem na pohled nekončícího přívalu realitou a světem hýbajících změn. A tento příval nejenže nezpomaluje, ale dle všeho nadále akceleruje.

Nancy K. Baym a Annette N. Markham, s. vii

Na počátku léta 2015 jsem spolu se svými kolegyněmi publikoval výzkumnou zprávu (Macek a kol. 2015), která, jak jsem pochopil, některé mé přátele a známé mírně překvapila a snad i rozladila. Čím? Ta zpráva shrnuje základní data z výběrového šetření věnujícího se tomu, jak česká populace používá masová a nová média. Jejím základním poselstvím je, že všem novým komunikačním technologiím navzdory je to stále stará dobrá televize, která v životech českých mediálních publik hraje prim. Televizní vysílání je nejčastějším zdrojem zpráv, a to i pro tu nejmladší generaci. Televizní vysílání je nejčastějším zdrojem zábavy – právě prostřednictvím televize Češi v polovině druhé dekády 21. století nejčastěji sledují filmy, seriály i sport. Televizorů v českých domácnostech zjevně neubývá. Právě naopak – s tím, jak se k čím dál tím větším televizním obrazovkám připojují další zdroje obsahů, zdá se být pozice ústředního objektu českých domácností možná ještě silnější než v minulosti. Už totiž není jen oknem do světa televizního vysílání. Je zároveň oknem do světa nejrůznějších konvergentních síťových obsahů a ergodických textů.

Ono mírné rozladění, které jsem zmínil, pramenilo nejspíše z nepatřičných očekávání těch, kdo je pocítili. Očekávali doklad razantní a jasně pojmenovatelné změny. Zčásti snad proto, že televizi – tradičně spojované s gaučovou pasivitou a konzumní nekreativitou – nebývá mezi mými známými přáno mnoho hezkého. A to přesto (nebo právě proto?), že mnozí pro ni pracují. Zčásti jistě na základě vlastní zkušenosti s rychlým, relativně nedávným a v řadě ohledů velmi viditelným příchodem celé řady nových technologických objektů, síťových platforem a užitelských aplikací. Očekávali zkrátka, že se ukáže, že televize je na ponižujícím ústupu a že chytré mobilní telefony, notebooky, tablety, online sociální sítě a vůbec

„všechny ty internety“¹ získaly v pomyslném zápase o prostor v našich životech nad televizí konečně navrch.

Neukázalo se to. Překvapení ovšem není na místě, a rozladění už vůbec ne. Změna probíhá – a vůbec není malá. Příběh probíhající proměny mediální krajiny a mediálních publik je jen složitější a v klíčových konturách současně jemnější a mnohoznačnější než očekávaná anekdota o kýženém konci televize.

Příběh, který zde vyprávím, je otevřený a fragmentární. Jiný ani být nemůže. V této knize vycházející z tříletého výzkumu českých mediálních publik vyprávím z pozic mediálních studií a sociologie o transformačních procesech, které právě probíhají a dosud se neuzavřely. Jejich další vývoj totiž může být spojen s takovými překvapeními, jakým byl před necelou dekádou nástup online sociálních sítí.

Do té doby převládající přesvědčení, že výzkum uživatelů internetu je primárně spojen s tématy alternativních realit, čistě virtuálních identit a všeobjímající anonymity toho nového, k fyzickým kontextům paralelního online světa, tehdy vzalo rychle za své. A do teoretického i výzkumného perimetru sociologů zabývajících se online kolektivitami a identitami se obratem dostala (respektive vrátila) témata v sociologii dobře zavedená, témata spojená například se jmény Pierra Bourdieuho a Ervinga Goffmana a s prověřenými koncepty kulturního a sociálního kapitálu, sociálních sítí či sociálních interakcí a rolové performativity. Může podobný obrat odehrát znovu? Patrně může. Proto by bylo krátkozraké formulovat příběh jinak než otevřeně.

Fragmentární je pak mé vyprávění ve dvou významech. Předně proto, že je dílčí – věnuji se primárně tomu, jakou roli nová a stará média hrají v současnosti v životech a recepčních praxích českých mediálních publik. Soustředím se tedy jen na vybrané aspekty onoho širokého pole změn, kterých jsme s nástupem nových médií svědky – a i když v některých momentech překračuji hranice, jež obvykle studium publik vymezují, jsou to právě takříkajíc běžní uživatelé médií, kteří stojí ve středu vyprávění. Teoretická a empirická zpráva, kterou v této předkládám, je tedy fragmentem většího obrazu.

Současně je kniha fragmentárně vyprávěna – člením ji do kapitol, které jsou provázány co do datových zdrojů i teoretických východisek, ale mohou být čteny jako víceméně autonomní texty. Dohromady tvoří tyto kapitoly mozaiku vykrývající klíčová zjištění proběhnuvšího (byť v některých liniích dosud neukončeného) výzkumu.

1 Zde pochopitelně odkazuji na populární výrok „Já bych všechny ty internety a počítače zakázala“, který se objevil v anketě deníku *Metro* v roce 1999 a jenž byl připsán důchodkyni Věře Pohlové.

Tématem i formou vyprávění je tedy tato kniha pokračováním knihy *Poznámky ke studii nových médií* (Macek 2013a), jež původně vznikla jako disertační práce a kterou jsem následně, v návaznosti na první výsledky svého výzkumu mediálních publik, aktualizoval. *Poznámky* shrnuly vývoj společenskovední (především mediologické a sociologické) reflexe nových médií od jejich počátků v šedesátých letech dvacátého století po výzkumnou normalizaci tohoto interdisciplinárního metapole a po hledání uměřené teoretické syntézy v první dekádě století jednadvacátého. V návaznosti na kritickou evaluaci stávajících pohledů na nová média (a média jako taková) jsem pak v *Poznámkách* formuloval teoretický model nových médií – přičemž tento model založený na principech Giddensovy teorie strukturace (Giddens 1976, 1984) jsem následně předložil jako otevřenou teoretickou matici schopnou inkorporovat a teoreticky usouvztažnit většinu z klíčového konceptuálního aparátu, s nímž studia nových médií aktuálně pracují.

Ačkoli jsem již v *Poznámkách* částečně stavěl na vlastní empirii (a to především ve čtvrté kapitole, kde jsem krom jiného představil empiricky podložený koncept *mediálních celků*), za klíčovou v nich považuji právě teoretickou přípravu. Tu, a konkrétně tedy zmíněný teoretický model médií, zúročuji v knize této. V *Poznámkách* jsem o teoretickém modelu médií hovořil jako o třidimenzionálním (takovým ostatně skutečně je) a s jistou opatrností jsem jej aplikoval pouze na média nová. V této knize se k němu vracím – je mým základním teoretickým východiskem a jako takový bude dále v přiměřené stručnosti připomenut a zčásti i rozvinut. V návaznosti na výzkumné aktivity, na nichž jsem se v uplynulých letech podílel, a v návaznosti na reakce svých kolegů nicméně o svém modelu mluvím trochu odlišně, než jak jsem činil v *Poznámkách*. Abych podtrhl souvislost modelu s Giddensovou obecně pojatou teorií strukturace (Giddens 1976, 1984), vzhledem k níž je aplikací středního dosahu, hovořím zde o něm jako o *strukturačním modelu médií*. A současně opouštím opatrný tón a aplikuji model na mediální technologie jako takové – v rámci probíhajícího výzkumu role nových a starých médií v každodennosti českých publik se osvědčil jako přiměřený analytický nástroj dobře vykrývající a propojující rovinu jednání (užití mediálních objektů a recepce textuality) a rovinu struktur (vlastnosti mediálních objektů a textů i kontextů každodennosti a širšího sociálního světa). Doplnění si přitom vyžádal jen dílčí, a to především ve vztahu k roli diskurzu a moci, k čemuž se dále podrobněji vrátím.

Struktura a cíl knihy

V této knize se tedy, řečeno stručně, znovu vracím k hledání odpovědi na otázku, co je nového na nových médií – respektive co nového s užíváním nových médií přišlo

do života mediálních publik. V *Poznámkách* jsem otázku zodpověděl jen částečně: ve čtvrté kapitole jsem definoval distinktivní vlastnosti novomediálních artefaktů a textů, a to v návaznosti na letitou diskuzi o povaze digitální informace, nemateriálních technologických vlastnostech informačních a komunikačních technologií, ergodické textuality a technologické, textuální a formální konvergence.

Současně jsem pojmenoval některé klíčové kontextuální proměnné (pod kterýmžto slovem si zde, prosím, představme komplexní jevy, nikoli proměnnou v metodologickém slova smyslu), které „novomediální situací“ rámuji a spoluutvářejí. Sama nová média a jejich užití souvisejí s těmito proměnnými nepřímo, ale zásadně: ukazuje se, že v řadě momentů sehrávají především roli katalyzátorů starších trendů spíše než přímočarých zdrojů sociální inovace. Konkrétně jsem se věnoval interaktivnímu podílení se na textualitě (Cover 2007), konvergentní kultuře a proměně mocenských vztahů mezi vysílateli a členy mediálních publik (Jenkins 2006), narcistně-performativní a permanentní povaze současných publik (Abercrombie – Longhurst 1999) a proměnám relací mezi soukromými a veřejnými sociálními prostory.

Výklad v *Poznámkách* měl nicméně za cíl především ilustrovat vnitřní členitost strukturačního modelu médií a jeho schopnost pojmut existující koncepty související s reflexí nových médií – systematictější hledání vztahu mezi těmito koncepty (a jimi zachycenými jevy) a mediálními publiky zůstávalo mimo ambici onoho textu.

V sedmi kapitolách této knihy se o systematictější pohled na proměnu současných mediálních publik pokouším, a to s oporou v kvalitativním a kvantitativním výzkumu členů českých mediálních publik, který proběhl mezi lety 2012–2015. Moje studie má ovšem obecnější teoretickou ambici – v klíčových parametrech se totiž česká mediální publika nijak výrazněji nevymykají trendům charakterizujícím proměny publik jako takových, a proto text chápu a koncipuji jako teoretickou poznámku s takřikajíc přeshraniční platností.

- V kapitole „Souřadnice nové situace“ pojmenovávám základní parametry probíhající transformace mediálních praxí a vyjasňuji definice mediálních publik a každodennosti, tedy dvou ústředních konceptů, kolem nichž se celé mé vyprávění stáčí.
- V kapitole „Problém hledání nového“ se obracím k tematizaci a zkoumání *nového* – a ukazuji, že cestou z pasti mytologizace *nového* je důraz na kontextuální podmíněnost a s ní související kontinuitu sociálních jevů.
- V kapitole „Proměna publik optikou strukturačního modelu médií“ se vracím ke stručnějšímu připomenutí svých teoretických východisek, jejichž cílem je vyhnout se rizikům spojeným s mediocentrickým, voluntaristickým nebo sociocentrickým pohledem na média a jejich uživatele.

- V kapitole „Čtyři linie změny“ se důkladněji věnuji čtyřem spojitým dimenzím, v nichž se proměna mediálních publik a jejich praxí po nástupu nových médií odehrává – proměně vztahu členů publik k textu a jejich producentům, proměně postavení mediálních praxí v každodennosti, proměně vztahu členů publik k veřejnému a politickému prostoru a proměně časoprostorového uspořádání každodennosti.
- Kapitola „Post-televizní publika? Stahování a konvergentní vztah k populárním obsahům“ se detailněji věnuje konvergentním recepčním praxím. Na problematice stahování filmů a seriálů v ní ilustruji víceznačnou povahu „post-televizní“ recepce audiovizuálních obsahů.
- Kapitola „Online participace na textu“ se podrobněji soustředí na recirkulaci mediálních obsahů v prostředí online sociálních sítí a pojmenovává specifika, s nimiž je performativní nakládání s texty na online sociálních sítích spojeno.
- A konečně kapitola „Rozptýlená politická participace“ je věnována politickému a veřejnému jednání v mediálně prosyceném prostředí. Ukazují zde, že trvalá přítomnost médií a současně síťová povaha interakcí generuje specifickou situaci, v níž je trvalé nejen bytí publikem, ale i bytí politickým a veřejným aktérem.

Některé části knihy přitom byly anebo v blízké době budou publikovány formou časopiseckých statí nebo kapitol v jiných knihách (Macek 2013b; Macek 2015; Macek [v tisku]; Macek – Zahradka [v tisku]), a to většinou v anglickém jazyce. Průběžně v textu navíc odkazují na výzkumné zprávy *Stará a nová média v každodennosti českých publik* (Macek a kol. 2015) a *Stará a nová média, participace a česká společnost* (Macková – Macek 2015a), v nichž jsme s kolegy shrnuli vybraná základní popisná data týkající se témat, jimž se tato kniha věnuje.

K metodologii

Přestože má tato kniha povahu především teoretického textu, opírá se o několikaletý výzkum členů mediálních publik – a to nejen v tom ohledu, že v některých kapitolách ilustruji své teze tabulkami, grafy či citacemi respondentů, ale především v tom smyslu, že mé vyprávění je formováno empirickou evidencí. Proto je, řekl bych, patřičné v úvodu načrtnout základní metodologické obrysy tohoto výzkumu.

Ve většině klíčových ohledů lze výzkum, o který se v této knize opírám, chápat jako výzkum velmi konvenční: své bádání jsem, jak už bylo řečeno v úvodu, založil na dvoustupňovém smíšeném designu kombinujícím kvalitativní a kvantitativní technik sběru a analýzy dat.

Kvalitativní část výzkumu probíhající s různou intenzitou v letech 2012–2015 byla koncipována jako induktivní – jejím cílem bylo důkladněji pochopit, co, jak a proč vlastně členové současných mediálních publik s mediálními technologiemi a texty dělají, jak svému počínání rozumějí a jakou roli používání médií a recepce textů hraje v jejich každodenních soukromých i pracovních životech. Celkem bylo vedeno 107 rozhovorů s dospělými respondenty v produktivním věku (20–60 let) a 25 rozhovorů s dětmi a dospívajícími (6–16 let) z 18 rodin. (Přímo v této knize přitom pracuji s analýzou necelých osmi desítek z těchto rozhovorů.) Vzorek byl průběžně konstruován tak, aby přiměřeně zohlednil variace dvou klíčových proměnných, které do mediálních praxí vstupují – tedy aby pokryl jednak nejrůznější *formy vztahového statusu a soužití*, jednak *formy disponibilního času* odvíjející se mimo jiné od intenzity pracovních nebo rodinných či rodičovských povinností respondentů. Vzorek tedy zahrnuje singles a rozvedené (žijící s rodiči nebo dětmi, se spolubydlíci i samostatně), nesezdané i sezdané bezdětné páry (bydlící odděleně, žijící společně v samostatné domácnosti i žijící společně s dalšími spolubydlíci) a manželské páry s dětmi. Část respondentů zároveň – vedle respondentů zaměstnaných – tvoří vysokoškolští studenti, respondentky na rodičovské dovolené a dlouhodobě nezaměstnaní. Se sběrem rozhovorů mi přitom v nemalé míře pomohli tazatelé z řad proškolených kolegů a kolegů studujících magisterské studium na katedře mediálních studií a žurnalistiky. Někteří z nich pak pod mou supervizí obhájili analýzy jimi zpracovaných rozhovorů jako diplomové práce.²

Kvantitativní výběrové šetření české populace, jež proběhlo v říjnu a listopadu 2014, pak na kvalitativní fázi výzkumu navazovalo. Sběr dat zajistila společnost Median, vzorek o počtu 1998 respondentů byl vybrán kvótním způsobem. Využití CAPI nástrojů (tedy sběr dat za využití nikoli papírových dotazníků, ale za využití počítačů) umožnilo pracovat s výrazně strukturovaným dotazníkem založeným na intenzivním využívání filtračních otázek. Dotazník se tak soustředil především na pokrytí těch forem mediálních praxí, jež byly v kvalitativní fázi výzkumu vyhodnoceny jako relevantní, a jejich spojení s používáním konkrétních forem obsahů a mediálních technologií. Menší část dotazníku financovaná ze zdrojů projektu „Proměna veřejné a politické participace v kontextu měnících se mediálních technologií a praxí“ (MUNI/A/0903/2013) se pak zaměřila na indikátory občanské a politické participace v online a offline kontextech.³

2 Konkrétně se jednalo o Evu Syrovátkovou (2015), Veroniku Žurovcovou (2015), Elišku Kubíkovou (2014) a Michaelu Závadnou (2014).

3 Podrobnější informace k dotazníkovému šetření jsou k dispozici v již odkazovaných veřejně dostupných výzkumných zprávách (Macek a kol. 2015; Macková – Macek 2015a).

Poděkování

Knihy nejsou čteny jako izolované texty – a v izolaci nejsou ani psány. V případě této publikaci si mezi jinými jistě zaslouží celá řada kolegů a přátel, kteří k jejímu vzniku nějakým způsobem přispěli:

- Maria Bakardjieva z University of Calgary, v jejíž společnosti jsem během projektu mohl strávit více času, než jsem doufal, a s níž jsem mohl v konverzacích přemýšlet důkladněji, než jsem v některých momentech snad i chtěl.
- Irena Reifová, která se ujala lektorského posouzení a kolegiálně rýpavého opoznámkování celého textu, a Radovan Plášek, který na rozdíl ode mě ovládá jazyk český důkladně a je v tom docela nesmlouvavý. (Chyby, které v knize zůstaly, jdou na vrub mě, nikoli jim.)
- Katederní a fakultní kolegyně a kolegové, bez nichž bych se tvářil v tvář administrativě spojené jak s výzkumem, tak s publikováním dozajista pomátl. Konkrétně tedy šéf mé katedry Rudolf Burgr a vedoucí sekretariátu Pavlína Brabcová a ekonomky mého projektu Lenka Javůrková, Irena Schindlerová a Kateřina Foretová.
- Všichni ti – často mnohem zkušenější a velkoryse vstřícní – kolegové ochotní ke konverzaci. Mezi jinými tedy Nico Carpentier, Peter Dahlgren, C. Michael Elavsky, Henry Jenkins, František Kalvas, Petr Lupač, Johana Kotišová, Monika Metyková, Jan Motal, Klaus Schönbach, Petr Szczepanik, Kateřina Škařupová, Jaroslav Švelch, Lenka Waschková Císařová...
- Kolegyně a kolegové z výzkumného týmu VITOVIN vedeného Davidem Šmahelem, kteří tvořili a tvoří národnostně i co do disciplinárních východisek velmi barvitou a inspirativní partu.
- Studentské kolegyně a studentští kolegové z Masarykovy univerzity a Univerzity Karlovy, kteří se svou prací na výzkumu podíleli buď nepřímo, a to v konverzacích a při řešení svých vlastních výzkumných problémů, anebo přímo, když se ujali sběru části dat. Krom jiným bych tak měl jistě poděkovat Lence Adamíkové, Lukáši Bauerovi, Marku Bothovi, Michaele Fischerové, Markétě Gojné, Lucii Jandové, Elišce Kubíkové, Petře Maršáلكové, Miroslavě Ondrušové, Veronice Pírkové, Veronice Svobodové, Evě Syrovátkové, Martinu Šarochovi, Janu Švelchovi, Jaroslavu Tylichovi, Martině Vyroubalové, Štěpánu Žádníkovi, Veronice Žurovcové, Michaele Závodné... Dík v tomto smyslu patří i studentům kurzu *Vybraná témata studií nových médií*.

A zvláštní poděkování si zaslouží má sestra Alena Macková. Z důvodů, jež žádný z nás neměl příliš pod kontrolou, jsme se v uplynulých třech letech stali týmovými kolegy – a k našemu oboustrannému překvapení nás naše poměrně intenzivní

spolupráce baví a zjevně přináší své plody. Naše společné zájmy se potkaly především v tématech politického a občanského jednání mediálních publik, ale nevyhnutelně se naše tandemové úsilí v dobrém promítá do práce každého z nás více, než jsme byli v minulosti zvyklí. A to bez ohledu na to, že si jako všichni sourozenci někdy prostě lezeme na nervy.

I. SOUŘADNICE NOVÉ SITUACE

Každodenní život, který prožíváme tu s rutinní samozřejmostí a jindy se zneklidněním či příjemným vzrušením z nečekaných turbulencí, prošel v posledních v posledních dvou dekádách proměnou – a to proměnou vlastně velmi pozoruhodnou. Dotkla se způsobů, jimiž interagujeme s druhými, jimiž si budujeme obraz okolního světa, jimiž zakoušíme sebe sama jako bytosti současně soukromé a intimní i veřejné a politické. A promítla se i do způsobů, jimiž se ve volném čase bavíme, jimiž pracujeme, jimiž práci od volného času oddělujeme či neodděluje a jimiž vůbec oddělujeme či naopak propojujeme jednotlivé situační rámce vymezené různými časy, různými místy a prostory a (ne)přítomností různých lidí.

Na pohled nejzjevnější ilustrací této změny je, že v našich kapsách, obývacích pokojích, ložnicích a dětských pokojících, v kancelářích a školních třídách i automobilech během posledního čtvrtstoletí přibyla celá řada technologických objektů určených především k interakci s druhými a k recepci textů.⁴ Technologických objektů, které na počátku své cesty do naší každodennosti vzbuzovaly právě tak vzrušení, jako odpor – a nakonec se staly banální, samozřejmou součástí našich rutin. Ve většině domácností tak dnes najdeme stolní počítače a notebooky připojené k internetu. Naprostá většina české populace používá mobilní telefon, který se v druhé polovině devadesátých let minulého století rychle zbavil nálepky manažerské hračky a získal si pozici nevyhnutelné, vždypřítomné extenze. Takřka polovina Čechů již navíc klasický mobilní telefon vyměnila za telefon označovaný jako chytrý, tedy telefon spojující v sobě funkcionality klasického mobilního telefonu s funkcionalitami osobních počítačů. A část populace repertoár svých mediálních objektů doplnila i tabletem, elektronickou čtečkou nebo například herní konzolí a i s těmito zařízeními svázala řadu praxí, které byly ještě nedávno spojeny spíše s osobními počítači.

Krom materiálních objektů přibyla i nemateriální interakční rozhraní, jež jsou s těmito objekty nutně spojená, ale která zakoušíme nejen jako svébytné technologické entity, ale současně jako prostředí, jako prostory: těmi nejvýraznějšími jsou v době psaní této knihy bezpochyby technologie rozšiřující možnosti

4 Česká společnost se v tomto ohledu víceméně neodlišuje od ostatních zemí vyspělého světa, jak ukazuje srovnávací výzkum *Reuters Institute for the Study of Journalism*, zabývající se konkrétně přístupem online publik ke zpravodajství (Fletcher – Radcliffe a kol. 2015; Newman a kol. 2015). Ukazatele RISJ se – ve vztahu k české populaci – v tomto výzkumu liší od ukazatelů, které jsme získali v šetření našem, protože výzkum RISJ je vystaven na odlišné konstrukci vzorku a specifickým sběru dat, v důsledku čehož jsou v něm nadreprezentovány online aktivity.